

БРАНИСЛАВ НУШИЋ

1864 - 1938 - 1989

поводом 125. годишњице рођења

Аутори изложбе и каталога
СИНИША ЈАНИЋ, музејски саветник
и ДАРИНКА ТОМИЋ, кустос

Београд, децембар 1988 - март 1989.
КОНАК КНЕГИЊЕ ЈУВИЦЕ - Сала под сводовима
Кнеза Симе Марковића 8

МУЗЕЈ ПОЗОРИШНЕ УМЕТНОСТИ СР СРБИЈЕ
И МУЗЕЈ ГРАДА БЕОГРАДА

Бранислав Нушић изблиза

Изгледа као да није прошло пола века од смрти Бранислава Нушића (1938), а још мање се чини стварним да ће се ускоро навршити сто двадесет пет година од његовог рођења (1864). А ми, који се њиме бавимо већ близу сто година као да још увек не знамо како да му приђемо, како да га представимо или на који начин да га протумачимо. И у том послу као да смо на самом почетку.

Сигурно да је племенити гест његове кћери Маргите Гите Предић-Нушић у виду поклона једног дела Нушићеве заоставштине Музеју града Београда донекле олакшао покушај да се, посебно млађе генерације, боље упознају са великим ствараоцем. Тако је Нушићев легат био изложен у Музеју града Београда, Змај Јовина 1, још 1958. године када се обележавала двадесетогодишњица пишчеве смрти.

Легат се састоји од предмета из Нушићеве „турске собе” коју је писац донео из Сарајева, а која се после његове смрти налазила у стану његове супруге Даринке у улици 29. новембра у Београду, где је она проводила последње године свога живота напустивши кућу у Шекспировој 1. Комади намештаја су израђени у ораховом дрвету, богато изрезбарени и украшени седефом, и чине целину са металним предметима оријенталне израде и облика. Овакав амбијент дочарава нам атмосферу у којој је писац боравио испијајући по тридесет и више кафа на дан, уз цигарете и обавезно ређање пасијанса. Недостају само бели маџик и два папагаја да употпуне помало имагинарну слику.

На писаћем столу је стајала мастионица, неколико држаља са пером за писање, искривљеним и поцрнелим од дуге употребе, табакера, пепелара, упаљач и биста сина Страхине Бана Нушића, неустрашивог младог ђака ратника који је страдао у I светском рату.

Посебну целину чине портрети - карикатуре, необична ликовна представа Нушићевог интересантног лика. Међу ауторима се налазе најпознатији југословенски сликари, вајари и графичари, као и многи мање познати илустратори и карикатуристи, или пак, потпуно непознати ствараоци. Свако од њих је направио не само Нушићев лик, већ и пригодну визију времена у којем је писац живео. Већина тих успешних портрета настала је 1924. године када је обележен Нушићев јубилеј: шездесет година живота и четрдесет година уметничког рада.

Ми не знамо како је изгледала Нушићева библиотека, јер оно што је сачувано у оквиру легата, само су ауторски примерци издања његових дела као и нешто превода што укупно чини једва педесетак свезака.

Срећом, исто толико сачуваних писама омогућује нам да успоставимо везу са Нушићем као изузетно комуникативном особом, са човеком који није био непознат европском културном слоју коме је сасвим заслужено припадао.

Мало је тумачења о Нушићу, етнографу, следбенику Јована Цвијића, мајстора описа и запажања о људима, народу, обичајима, и правничком прецизношћу и њухом врсног дипломате, одличног znalца односа међу владама и народима различитих припадности. Шарени балкански југ био је велики изазов за питорескног младића отворених погледа у чијим венама је текла управо таква добро помешана балканска крв.

Није Нушић обичан путописац, већ свестрани хроничар, историчар, цртач и надасве велики и талентовани фотограф. Њему не промичу ни панораме, ни детаљи у архитектури, ни лепота ношњи, ни атмосфера чаршије о пазарним данима.

И све то записано једноставним, чистим и питким језиком, као да је свака реченица требало да буде гласно изговорена на замишљеној светској позорници на којој је писац истовремено био и најбољи глумац. А свака, ма колико трагична ситуација, када се постави на сцену и обасја другом светлошћу добија и другачију боју. Отуда, историја коју је сликао као и оно што је сам проживљавао садрже увек наду и веру у боље и лепше сутра. Чак и онда када се чини да је његов сатирични тон по својој оштрини досегао границу белог усијања. Ратови који су на Балкану тако често смењивали једни друге, па све до голготе преласка преко Албаније, исказано Нушићевим речима, изгледа мање страшно и мање трагично.

Ваља напоменути да је Нушић бунтовнички укључивао на друштвену неправду, на погрешне потезе или инертност владајућих, али да је истовремено од тих истих власти био кажњаван као што је умео да стане у одбрану најважнијих државних интереса. Његова дипломатска активност и несебична друштвена ангажованост на свим пословима који су значили корак напред ка устројству лепшег и културнијег живљења, нису довољно протумачене.

Треба се добро заморити при само набрајању свих оних функција и дужности које је обављао налазећи се на челу или у оснивачким одборима многих или тако рећи свих друштава, удружења и, како је то већ записано, Нушић је био несудбени редитељ свих приредби које су имале било какав друштвени или национални значај. Његова укупна појава као писца и као активног учесника у судбини народа чини га великим хуманистом.

Бранислав Нушић припада писцима који су доста тога сами рекли о себи и о свом делу. Скоро да је уз сваки позоришни комад Нушић записао како је на-

стао, а о свом занимљивом животу обавештава нас, на особен хумористичан начин, и у делу под називом „Аутобиографија”.

Мада познат као писац комедија и изван граница Југославије, Нушић је свестранији стваралац него што се то на први поглед чини. За собом је оставио брилијантне описе старог Београда, Косова, Охридског језера, написао је мноштво кратких комада - једночинки, осавременио је српску књижевност формом кратке приче, хроничар је тешких ратних зби-

вања. И све са лакоћом, уз шалу и смех, уз ведрину духа који оплемењује и крепи.

Сложићемо се да је лакше бити велики писац трагедија него велики писац комедија, а Бранислав Нушић, кога су његови најближи звали Ага, а потписивао се и Бен Акиба, обично је бирао тежи пут. Сигурно је, међутим, да му још много тога дугујемо.

Даринка Томић

Нушић у позоришту

Ниједан српски драматичар није тако дуго, често и успешно приказиван на домаћим професионалним, путујућим и аматерским сценама као Бранислав Нушић, те ће свака његова изложба, ма колико била обимна остати само делимични приказ његовог доприноса нашој драмској књижевности, театрима, репертоарима, глуми и специфичном, изворном и оригиналном сценском изразу.

Са позорнице се први пут огласио 1889. године на премијери „Протекције” у Народном позоришту у Београду, које ће остати његов матични театар, на чијој ће сцени бити приказано педесетак његових комада: историјских и патриотских драма, сценских бајки, шала, психолошких огледа, социјалних комада, приказа наших карактера, нарави и средине, као и његових класичних сатиричних комедија. „Протекција” је забележила шест реприза, што је представљало велики успех у времену превласти романтичарских историјских драма Ђорђа Малетића, Матије Бана, Милорада Шапчанина и Милоша Цветића који су били неприкосновени ауторитети и у свим другим областима културног и јавног живота, нарочито у позоришту. Као управник Народног позоришта у Београду Малетић је одбио да прикаже ране Нушићеве комедије „Народног посланика” и „Сумњиво лице” због сатиричног приказа стања у Србији под режимом Обреновића. Публика је међутим радознано пратила сваку нову појаву Нушића налазећи у његовим комадима теме и проблеме блиске животу или директно црпљене са његових извора. Нарочито су га комедије из последње деценије живота „Госпођа министарка”, „Др”, „Мистер Долар”, „Ожалошћена породица”, „Покојник” и „Власт” сврстале у ред најгледанијих драматичара на јужнословенском простору и ван њега.

„Протекција” је приказана у Новом Саду само годину дана после београдске премијере уз запажање критике да је аутор познавалац свога народа и друштвених прилика, оштар посматрач и поуздан психолог. Популарност пред војвођанском публиком нарочито расте у доба његовог управљања Српским народним позориштем у Новом Саду (1904-5), у коме је славио и свој први књижевни јубилеј 1905. године.

Шира јужнословенска и словенска публика упознаје Нушића од самог почетка столећа, и то не као комедиографа, већ писца тада помодних друштвено-психолошких драма којима ни он није одолео. Од времена његовог ступања на чело Народног позоришта у Београду (1900-1902, и следећих година у својству његовог драматурга), Нушић интензивно ради на зближавању словенских позоришних центара у Загребу, Љубљани, Прагу, Москви и Софији разменом

репертоара и гостовањима најистакнутијих глумаца. За овим контактима следе прве појаве Нушића у Загребу 1901 („Тако је морало бити”), Љубљани 1905 („Кнез од Семберије”), затим у Прагу, Софији итд. Нушић је један од оснивача првог сталног позоришта на српском језику у Скопљу 1913. године, коме је поставио организационе и уметничке темеље пре свега народним репертоаром којим популарише театар у широком слојевима и формирањем јаког глумачког ансамбла од најбољих представника Нишког позоришта „Коста Трифковић” (до 1912. „Синђелић”) и путујућих позорница. Већ у то време Скопско позориште је чврсто срасло са средином, а у међу ратном периоду сврстало се у ред водећих југословенских позоришта.

Као начелник Уметничког одељења Министарства просвете у тек створеној Југославији (1919-1923) Нушић је интензивно доприносио организацији и уметничкој афирмацији многих позоришта у земљи, пре свега Народном позоришту у Сарајеву чији је управник био између 1924. и 1929. године. Ту се бавио и режијом и први пут је изнео на позорницу свој комад „Књига друга” и драму на тему страдања током повлачења кроз Албанију „Велика недеља”.

У последњој деценији живота створио је дела класичних вредности којима се одржао до данас на свим домаћим и многим страним сценама, нарочито од појаве „Госпође министарке” 1929. године.

На иностране сцене је ступио још 1902. године, најпре у Прагу премијером „Тако је морало бити” у Швандовом театру, а после две године и „Пучином” у Народном дивадлу. Његов „Кнез од Семберије” доживео је неколико обнова на чешким сценама и радију „Пучином” 1904. године у приказу Драмског позоришта из Софије са глумицом и песником Розом Поповом у главној улози током турнеје у Пловдиву, Јамболу, Варни, Севлијеву и Јелини, започиње Нушићева присна повезаност са бугарском публиком, посебно од појаве „Госпође министарке” у Софији 1938, пре тога у Прагу 1933, Бечу и Будимпешти 1935, затим у Москви 1956. и на небројеним сценама широм Совјетског Савеза где је стекао популарност домаћег аутора.

Нушићев сценски опус је утицао, и даље ће утицати, на глуму у нас, на афирмацију специфичног и аутохтоног глумачког израза јер је велики број уметника налазио и налазиће у Нушићевом репертоару подлоге и инспирације за врхунске творевине. Један број изложених експоната сведочи и о Нушићевим присним односима са многим глумцима којима је посвећивао улоге током писања, откривао таленте и доводио их на наше највеће позорнице. Дуговека постојаност Нушићевог дела на нашим сценама и у публици сведочанство је присне повезаности и духовне сродности његовог дела са сценом и публиком о којој је сам записао: „Са публиком ја сам од прве своје по-

јаве на доброј нози. Моје су ствари увек биле непосредно захваћене из живота и то ме је начинило блиским њој. Додајте томе и ону ведрину и веселост са којом сам ја посматрао живот, па ћете разумети откуд толико интимности и љубави каква постоји из-

међу мене и публике. Нисам ја пропуштао да кажем и коју опорну реч тој публици али је она и то од мене радо примала онако као што мајка прима од свога детета и грубости као израз љубави”...

Синиша Јанић

Издавач: Музеј позоришне уметности СР Србије, Београд, Господар Јевремова 19. Аутори изложбе и каталога: Сениша Јанић, музејски саветник и Даринка Томић, кустос. За издавача: Зоран Филиповић, директор и одговорни уредник. Штампарија: „Филип Вишњић“, Београд. Тираж: 300 примерака.